

PUBLICAȚII SERIALE ÎN CONTEXT INFORMAȚIONAL INTERNET

Lector univ. dr. Elena Tîrziman

1. Contextul informațional Internet

Internetul, o rețea de rețele, este o construcție colectivă ce incită la o abordare colaborativă, cooperativă inclusiv pentru activitățile de învățământ și de cercetare. El modifică practicile de utilizare, de timp și spațiu; rețeaua răspunde unei dorințe de libertate ce se caracterizează prin crearea, re-crearea unui spațiu public materializat prin punerea gratuită la dispoziția utilizatorilor a numeroase servicii și produse.¹

Ca sistem de informare și comunicare, Internetul prezintă următoarele caracteristici: are o structură dispersată; este eterogen permițând coexistența resurselor dintre cele mai diverse, cu grad diferit de efemeritate; are un caracter public întrucât numeroase spații de informare și comunicare sunt accesibile de oriunde și în mod gratuit; este în continuă evoluție și deci are o anumită instabilitate zilnic apărând, evoluând sau dispărând site-uri. Internetul poate fi privit și ca o imensă bibliotecă virtuală; o accepțiune oarecum utopică datorită mitului deja creat că într-o asemenea rețea se pot găsi resurse informaționale nelimitate, se pot găsi întrebări la toate răspunsurile, se pot găsi rezolvări la numeroase probleme. Internetul rămâne un fenomen socio-economic major al acestei perioade de început al secolului XXI; este capabil să devină o veritabilă forță motrice a lumii informaționale și comunicaționale iar resursele informaționale pe care le include sunt din ce în ce mai imense.

¹ RENZETTI, Françoise. *Modifications techniques et modifications des usages : dix ans de réseaux à l'Institut d'informatique et de mathématiques appliquées de Grenoble*, Thèse universitaire Stendhal Grenoble 3, 1994, p. 45. Apud : <http://www.multimania.com/edogme/presentation.htm>.

2. Istoria revistelor electronice²

Pentru că informații diverse (și într-un volum crescând) există din ce în ce mai mult sub formă electronică; pentru că rețelele de transmisie sunt din ce în ce mai performante și pentru că economia sistemului de informare și comunicare pare a fi interesată, revistele electronice s-au impus rapid. Obiectivul principal este aprofundarea noilor moduri de comunicare a informațiilor produse de către și pentru științe, utilizând tehnici electronice.

Prima realizare (finanțată de National Science Foundation) a fost făcută în Statele Unite între 1978-1980 la New Jersey Institute of Technology. Ea se numea: „Electronic Information Exchange System” și cuprindea: poșta electronică (informal newsletter); conferința asistată de calculator; un buletin redactat de un editor asistat de experți; un caiet de note.

O a doua realizare (finanțată de Departamentul R&D de la British Library) a fost în Marea Britanie, între 1980 și 1984, prin implicarea a două universități (Birmingham și Loughborough). BLEND, Birmingham și Loughborough Electronic Network Development, a produs o revistă, Computer Human Factors, care conținea în jur de 50 de articole și număra aproximativ 60 de abonați.

A treia realizare (finanțată de DBMIST și MIDIST) a fost în Franța între 1984 și 1987 și au fost implicate universitățile Grenoble și Bordeaux. Se numea Journal Revue și constituia un hibrid între un jurnal și o revistă. Permitea cercetătorilor, profesorilor, documentariștilor, bibliotecarilor și specialiștilor în știința informării să scrie și să răsfășoare sau să citească articole, referate, rapoarte etc. Factorul timp era neutralizat întrucât articolul era disponibil pe serverul electronic imediat după ce era redactat. Practic nu se vorbea despre un comitet de redacție care realiza o filtrare. O discuție generală se putea antrena între autor și cititori dar și doar între cititori.

² Adaptare după Y.F. Le Coadic. *Știința Informării*. Paris: PUF, 1994.

Aceste trei experiențe au eșuat din diverse motive după cum amintește prof. Le Coadic³: probleme materiale (disponibilitatea terminalelor, accesibilitatea în rețea, ergonomia sistemului); probleme legate de programe, probleme de ordin birocratic și organizațional cât și probleme sociologice, absența comitetului de lectură.

Replici electronice ale revistelor hârtie s-au dezvoltat de către Royal Chemical Society, Elsevier, Cornell University, American Chemical Society, American Medical Association.

Societatea O.C.L.C. și asociația A.A.A.S. (American Association for the Advancement of Science) au lansat în 1992 primul jurnal integral electronic: The Online Journal of CURRENT CLINICAL TRIALS, cu texte și ilustrații, un comitet de lectură și mijloace de căutare online a informațiilor conținute.

3. Avantajele revistelor electronice⁴

Din ce în ce mai multe seriale sunt disponibile în format electronic. Jurnalele electronice răspund multor probleme cu care se confruntă seriile tradiționale: viteză în furnizarea informațiilor; disponibilitatea în timp sau în spațiu (geografic); facilități de căutare. În plus, bibliotecile care au înlocuit seriile în formă tipărită cu cele electronice au realizat rapid însemnătatea bazelor de date. Un jurnal este considerat electronic atunci când textul este citit și/sau tipărit cu ajutorul unui computer.

În plus jurnalul devine online dacă este situat pe un server și poate fi teleșarjat în propriul computer grație rețelelor, sau poate fi înregistrat pe un CD – ROM sau alt mediu electronic.

Principalele avantaje ale periodicelor electronice ar fi:

– O publicare rapidă și continuă (în general la două zile după ce articolul a fost acceptat).

– Un acces imediat în biblioteci, birouri, laboratoare, centre de documentare sau chiar în locuințe particulare.

– Posibilități de cercetare optime: toate cuvintele articolului pot fi luate în calcul la regăsire; se poate face căutare după autor, titlu, subiect, cuvânt – cheie, dată etc.; se pot utiliza operatori booleeni și de proximitate.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibid.* Les télé-revues. De la revue papier à la revue électronique. În: *Documentaliste – Sciences de l'information*, 1995, Vol. 32, nr. 3, p. 139.

– Instrumente de navigare hypermediatică permit utilizatorilor să parcurgă diferitele părți ale unui articol: sumar, paragraf, referințe, figuri, tabele etc.

– Reprezentări matematice pot fi de asemenea prezente în acest tip de revistă.

– În plus, lista documentelor conținute în revista electronică face posibilă stabilirea unei legături între documentele semnalate și articolul selecționat (în cazul în care sunt și ele puse în rețea sau în baza de date).

– Fiecare utilizator își poate stabili un „profil de cercetare” care să îi permită să fie în mod automat avertizat prin poșta electronică asupra articolelor care-l pot interesa.

– Legături hypertextuale cu băncile de date.

De exemplu, legătura cu banca MEDLINE pentru „The Online Journal of CURRENT CLINICAL TRIALS” și obținerea în mod automat a rezumatelor articolelor.

– *Existența copyright-ului pentru revistele electronice protejează conținutul acestor publicații.*

Evoluții și exigențe în practica științifică

Impunerea într-un ritm rapid a serialelor electronice, utilizarea lor din ce în ce mai mult a permis specialiștilor în științele informării și comunicării să facă anumite observații în legătură cu noile exigențe ale presei științifice impuse de noul mediu electronic:

– decalajul între redactarea unui articol și publicarea sa efectivă într-o revistă;

– cererea pentru acces delocalizat la resursele IST;

– cererea pentru acces permanent la resursele IST;

– limitele suportului hârtie pentru prelucrarea imaginilor, tratamentul electronic al sunetelor;

– importanța subiectelor de cercetare interdisciplinare și dificultatea economică de lansare rapidă de noi reviste.

4. Presa științifică pe Internet: forme de existență

Serviciile Internet (conectare la distanță, poșta electronică, conferințele electronice etc.) permit cercetătorilor să schimbe idei și documente.

Remarcăm următoarele forme de existență a presei științifice pe Internet: revistele, buletinele de informare, pre-publicațiile, rapoartele laboratoarelor de cercetare.

Primele conferințe electronice (newsgroup) au fost create în 1981⁵. Scrisorile de informare adresate abonaților prin poșta electronică pe baza unei liste de difuzare au construit o etapă în evoluția practicilor de informare. Scrisorile de informare electronice sunt emanații ale unor instituții, grupuri de cercetare; pot avea anumite rubrici (din punctul de vedere al conținutului științific); pot fi difuzate prin intermediul unui „moderator”⁶.

Rapoartele interne de cercetare ale unei instituții, puse pe Internet și disponibile apoi utilizatorilor, a constituit un alt pas în dezvoltarea practicilor de informare.

Spre deosebire de un articol, un raport intern de cercetare nu este supus evaluării unui comitet științific; nu reprezintă forma finală de publicare a unor rezultate de cercetare. Rolul unui asemenea raport este de a aduce în discuție anumite rezultate intermediare de cercetare, de a face evaluări parțiale, de a corecta erori, de a lansa noi piste de cercetare. Difuzarea rapoartelor de cercetare sub formă electronică reprezintă astăzi o practică care s-a generalizat.

Marile laboratoare de cercetare chiar dacă editează reviste care au dobândit de-a lungul timpului un anumit prestigiu și chiar dacă cercetătorii lor publică în diverse alte reviste, preferă să publice și rapoartele de cercetare (de multe ori o altă variantă a articolelor sau revistelor deja publicate).⁷

Prestigiul instituțiilor este un criteriu important de evaluare a publicațiilor. Marile institute de cercetare publicându-și rezultatele și realizând adevărate colecții virtuale, și-au consolidat în opinia lui Jean – François Tétu „monopolul competenței lor științifice”⁸. Site-urile Web ale unor asemenea institute sunt foarte vizitate. Atunci apare normală întrebarea: de ce s-ar apela la un editor când institutul își poate face publice propriile rezultate?

Lărgirea publicului specializat se realizează prin intermediul forumurilor de discuții și a conferințelor electronice. De asemenea, există baze de date și cataloage de bibliotecă care permit accesul la documentul electronic însuși.

⁵ (vezi Y.L. Coadic. *Op. cit.*)

⁶ Listele de difuzare și forurile de discuții sunt administrate de o persoană numită moderator.

⁷ vezi serverele marilor universități.

⁸ Jean – François Tétu. *Op. cit.*

Rapoartele interne de cercetare, scrisorile de informare difuzate prin listele și forumurile de discuții constituie forme de pre-publicare. Principala lor caracteristică constă în faptul că există o selecție și o evaluare autorizate pentru conținutul științific. Dacă există un comitet științific de selecție și de evaluare și în plus o formă prestabilită de publicare, vorbim deja de seriale electronice.

O altă deosebire constă în faptul că o colecție de rapoarte de cercetare reprezintă imaginea producției științifice a unei instituții, iar un serial reunește sub un titlu generic imaginea producției științifice a unei comunități. Reușita unui serial electronic este determinată de capacitatea sa de a aduna și reflecta cele mai bune rezultate de cercetare. De aceea arhivele seriialelor electronice sunt mult mai consultate decât arhivele rapoartelor de cercetare.

Cataloage și bibliografii de reviste electronice

Nu există un inventar exhaustiv al publicațiilor seriale electronice. Nici chiar Registrul ISSN nu cuprinde în mod exhaustiv întreaga producție de publicații seriale.

În schimb pot fi găsite în rețeaua Internet multe liste, cataloage și bibliografii de publicații seriale realizate de mari universități, de mari biblioteci sau de către edituri pentru proprii utilizatori.

De asemenea, comunitățile științifice își realizează propriile liste cu publicațiile seriale cele mai prestigioase ale domeniului.

Exemple de bibliografii:

EDOC– www Virtual Library Consortium:
<http://www.edoc.com/ejournal/>.

BULB-Bulletin Board for Librarians, Universitatea Bath,UK:
<http://bulb.ac.uk/journals/>.

Acqweb's Directory– repertoriu internațional de editori prezenți pe Internet: <http://www.library.vanderbilt.edu/law/acqs/pubr.html>.

Jurnale electronice și newsletters disponibile pe Internet
<http://gort.ucsd.edu/newjour/>.

Springer Verlag : <http://www.springer.de/product/index.html>.

5. Reviste electronice: tipologie

a) Reviste existente deja pe suport hîrtie dar care și-au creat și o ediție electronică pe Internet

Este vorba de proiecte dezvoltate de marile edituri științifice: Academic Press, Elsevir, Springer etc.

Marile edituri, deși aparent au trecut printr-o situație de criză, au reușit să se adapteze exigențelor impuse de noile tehnologii ale informării și comunicării. Au înțeles că nu este vorba de o simplă schimbare a suportului ci de o transformare mult mai profundă care afectează întregul lanț al producerii și comunicării rezultatelor cercetării științifice.

Produsele științifice se pot prezenta într-o formă nouă, impun noi exigențe și restricții în utilizare. Prin urmare, marile edituri, adresându-se unui public specializat diversificat, cu posibilități financiare și tehnice diferite, își diversifică la rândul lor oferta. Alături de produsele și serviciile tradiționale beneficiarii pot solicita și varianta electronică a acestora.

Revistele electronice nu sunt în mod obligatoriu o simplă transpunere în forma electronică a revistelor în varianta tipărită. Este vorba de integrarea de noi servicii:

- vizualizarea sumarelor, indexurilor;
- cercetare documentară pe titlu, rezumat, text integral;
- diferite moduri de lectură: lineară, secvențială, hypertextuală;
- informare privind numerele viitoare (articole acceptate);
- interacțiuni: analiza și comentarea articolelor (grupuri de discuție asociate);
- conexiuni cu bazele de date bibliografice asociate.

Modalitățile de facturare utilizate sunt în general următoarele:

- drept de acces condiționat de abonare la formatul pe suport hîrtie (se au în vedere multiplele facilități ale variantelor electronice și faptul că cele două variante se completează reciproc);
- negocierea licențelor de site.

Exemple:

- Journal of Molecular Biology (Academic Press);
- Journal of Biological Chemistry (Highwirw Press);
- Numerische Mathematic Electronic Edition (Springer).

b) Reviste noi create exclusiv în rețeaua Internet

Remarcăm în cadrul acestui tip de reviste următoarele caracteristici:

- diversitatea „actorilor” implicați: editori, cercetători, comunități științifice, presa universitară și bibliotecile etc. (de fapt lanțul producerii și comunicării științifice nu mai are un echivalent în sistemul tradițional);
- difuzarea rapidă a rezultatelor cercetărilor științifice;
- toate etapele sunt gestionate prin rețea (înscrierea, publicarea articolelor, comentariile).

Modalitățile de facturare utilizate sunt în general următoarele:

- abonament tradițional;
- preț redus sau gratuitate pentru comunități științifice și instituțiile academice implicate în editare.

Observăm însă că o dată cu creșterea numărului de reviste exclusiv în format electronic și disponibile în rețeaua Internet multe sunt accesibile gratuit. Aceasta nu înseamnă că sunt obligatoriu și cele mai prestigioase în lumea științifică.

Exemple:

- The Journal for Universal Computer Science (Springer);
- Solaris;
- D-Lib Magazine.

Semnalăm revista Solaris întrucât în peisajul revistelor electronice din domeniul științelor informării și comunicării și-a câștigat un binemeritat prestigiu.

Revista *Solaris*⁹ este o revistă electronică universitară în acces liber. Ea s-a dezvoltat cu sprijinul inițial al Sub-Direcției de Bibliotecă și este animată de « **Groupe Interuniversitaire de Recherches en Sciences de l'Information et de la Documentation** », grup fondat de Jean-Max Noyer (Urfist de Bretagne, ULB), Ghislaine Chartron (Urfist de Paris, Ecole des Chartes), Sylvie Fayet-Scribe (Université de Paris I Sorbonne). Există și o versiune pe hârtie pentru unele numere (numere inițiale).

⁹ SOLARIS – GROUPE GIRSIK– ISSN : 1265-4876.

<http://www.info.unicaen.fr/bnum/jelec/Solaris/presentation.html>.

Potrivit realizatorilor ei, revista *Solaris* vizează o serie de interogări din domeniul producerii și circulației de informații, de cunoștințe și aceasta în contextul general al procesului de digitalizare a semnalului, de dezvoltare a rețelelor electronice. Prin intermediul unor abordări diverse: istorice, antropologice, sociologice, informatice, politice, *Solaris* dorește să promoveze axe de cercetare care vizează dezvoltarea de dispozitive informaționale-comunicaționale; noi practici editoriale în cadrul rețelelor electronice de cercetare, noi moduri de prelucrare și de exploatare inteligentă a datelor digitalizate. Revista se așteaptă de asemenea să promoveze acea reflexie critică în contextul general al unei abordări politice a memoriei, a unei noi economii politice a cunoașterii. Revista urmărește evoluțiile care afectează meseriile de informare-documentare ca de altfel și statutul lor, meserii ce sunt prinse între « *paradigmele de acces* » și « *paradigmele de producere a cunoștințelor* ».

c) Reviste existente deja pe suport hârtie și care nu oferă pe Internet decât o semnalare a conținutului (editorialul, sumarul) sau unele din articolele considerate importante de către comitetul redacțional

Acest mod de prezentare este caracteristic în cea mai mare parte presei cotidiene (de exemplu, ziarul Adevărul, Evenimentul zilei, Le Monde etc.) adică acelor ziare și reviste sau trusturi de presă care își vând produsele în format tipărit, pe hârtie dar au și o versiune electronică gratuită, în principal cu scopul de a susține varianta tipărită, de a-și lărgi publicul beneficiar, de a-și face imagine și reclamă, de a dezvolta servicii complementare (vezi de exemplu posibilitățile de căutare în arhiva electronică a ziarelor și comunicarea care se stabilește între publicație și cititori prin intermediul poștei electronice).

De asemenea, multe reviste de informare și loisir, de popularizare sau științifice, din rațiuni financiare și tehnice au pe Internet o versiune electronică de prezentare dar adevărata difuzare se realizează în format tradițional.¹⁰

¹⁰ Pentru a observa diferența dintre versiunea electronică și versiunea tipărită a multor publicații seriale românești sugerăm consultarea acestora de pe severul Kappa.ro sau la următoarea adresă URL : <http://www.ziare.com> sau prin intermediul oricărui motor de căutare.

d) Dezvoltarea revistelor pe suport hârtie

Este cazul publicațiilor seriale care au variante identice în format tipărit și electronic. Revistele pe suport hârtie sunt pur și simplu digitalizate. Nu sunt foarte numeroase și se găsesc în principal în bazele de date accesibile în rețele locale sau pe Internet.

Un exemplu de editor– Springer¹¹

Springer nu propune numai versiunea electronică a revistelor dar și un «pachet» complet destinat comunității științifice; periodice din care unele sunt numai în versiunea electronică, culegeri de lucrări; sisteme expert, forumuri de discuții moderate de editorii diferitelor periodice. Se atrage atenția asupra diferitelor servicii puse la dispoziția utilizatorilor printre care și posibilitatea de consultare a sumarelor și apoi a textului integral (prin abonament); legături către «noutăți»; un ghișeu de informații; FAQ, un motor de cercetare, posibilitatea de utilizare a unor servicii în mod gratuit pentru anumite perioade de timp (perioade de test).

Site-ul permite și integrarea unor produse care nu aparțin editurii Springer datorită legăturilor cu agențiile, producătorii de resurse informaționale secundare și a difuzorilor; se propune o bibliografie on-line pe domenii și pe tipuri de suport (tipărit, electronic cu sau fără supliment material, imagini, tabele, programe executabile); anunțuri de proiecte de reviste.

¹¹ Springer verlag. <http://www.springer.com>.